

мо, західною освітою та зануренням у регіональний контекст із багатою самобутньою інтелектуальною, культурною, релігійною спадщиною. Розвинена міжкультурна освіта надає можливість долати соціальну напругу й відчуженість, формувати національну гідність і сопричетність цивілізаційному поступу, забезпечувати конструктивну взаємодію самобутніх культур. Міжкультурна освіта, пропонуючи плюральність навчально-виховних практик, орієнтується на парадигму «моделі океану цивілізацій», де захищена національна ідентичність і культурна спадщина, глобально примножена, спрямована також на глобальне знання й визнання культур, глобальні цінності, транспарентність, плюральність, взаємообмін і взаємозбагачення.

Саух Петро Юрійович,

*доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України, академік-секретар
Відділення вищої освіти НАПН України*

МАТРИЦЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВИТИ В ДИСКУРСІ АЛГОРИТМУ «ПОЛІТИКИ РІВНОЇ ГІДНОСТІ»

В умовах глобалізації й «стирання» міждержавних кордонів по усьому світу відбувається загострення комунікаційних процесів, пов'язаних з міжетнічними та релігійними взаємодіями, які нерідко закінчуються відвертими протистояннями й сутичками. Багато хто із політиків та науковців з тривогою констатує зростання етноцентризму, мігрантофобії й ворожості домінантних етнічних груп до нових субкультур мігрантів.

У зв'язку з цим *перше*, над чим змушує замислитись нинішня ситуація, це відповідь на запитання: як навчити людину жити в сучасному полікультурному світі? В багатьох країнах світу це запитання стає стратегією особливої ваги. На ньому акцентують численні документи ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, які однією з найважливіших функцій сучасної освіти вбачають завдання навчити людей жити разом, допомогти їм перетворити зростаючу взаємозалежність держав і етносів в усвідомлену

солідарність. Це непросте завдання. І якщо бути відвертим, тут більше проблем, ніж досягнень. Їх справедливо пов'язують із прорахунками політики окремих держав, освітньою асиміляцією та обмеженістю аксіологічного ресурсу політики мультикультуралізму.

На думку багатьох авторитетних міжнародних експертів, матриця полікультурної освіти не може бути ефективною спираючись лише на теорію мультикультуралізму, яка на практиці довела свою неспроможність. Сучасні критики мультикультуралізму, звернувши увагу на його обмеженість і конфліктогенність, охрестили мультикультуралізм «новим типом модернізованого расизму та методом геттоїзації етнічних громад» (Ч. Тейлор). Мультикультуралізм продукує «синдром учнівства», акцентуючи на «єдино правильних орієнтирах».

У зв'язку з цим, *друге*. Стратегією сучасної держави має стати демократично-елітарна політика. Принциповою новизною її повинен бути антропологічний ключ до розуміння формули «єдність світу та розмаїття культур», яка передбачає формування особливого, фундаментально-діалогічного мислення. А це означає, що архітектоніка полікультурної освіти має ґрунтуватися, *по-перше*, на принципах діалогічності, відкритості і толерантності. Сьогодні ми маємо навчити людину цінувати багатоманіття культур і здійснювати це радше шляхом діалогу, аніж синтезу. *По-друге*, вона має спиратися на людиноцентричний принцип, який орієнтує не на штучну консервацію способу життя того чи іншого народу, а дає кожному право на вільне культурне самовизначення.

Для того, щоб матриця полікультурної освіти була життєдайною, вона має будуватися на таких основних методологічних принципах. *Перший*: опертя на націоконсолідуючі цінності. Розуміння цінностей різними етнічними групами може відрізнятися, і часто досить суттєво. Але в тканині духовності, як відомо, завжди існують значущі для усіх цінності (відраза до несвободи, захист гідності і прав кожної людини, прагнення до самореалізації тощо). Вони не піддаються ні географічній, ні часовій ерозії і виступають націоконсолідуючим фактором. *Другий принцип*: критично-аналітичне ставлення до культурно-історичної пам'яті як репрезентативної форми дійсності. Безпам'ятство — це не просто невдячність перед минулим, а й безвідповідальність перед май-

бутнім. Необхідно любити своє минуле і пишатися ним. Але не слід забувати, що некритичний і занадто прискіпливий погляд з глибини історії часто-густо негативно впливає на процес між-культурної взаємодії, створює умови для деформацій історичної пам'яті та спокуси для відповідних націо-культурних манівеців [1, с. 140]. Надмірне захоплення минулим, його гіпертрофована ідеалізація є небезпечною політико-культурною стратегією. *Третім методологічним принципом* полікультурної освіти має бути викорінення культурно-етнічного нарцисизму, який обумовлює культурно-освітню ізоляцію. Прикладом нарцисизму може бути політкоректність більшості західних концепцій полікультурної освіти, яка несе дуже репресивну домінанту нав'язування певних стандартів. Ключова метафора цих стандартів — це метафора не Іншого, а метафора меншин. Меншинами ніби милуються. А це милування і є консервуванням, воно тісно пов'язане із нарцисизмом. Нарцис не бачить Іншого, існують лише його проєкції, проєкції його власної культури. На цій основі не може бути ефективною полікультурної освіти. Не зважаючи на те, що різні національні культури мають далеко не однакові можливості за впливом, кожна із них не бажає, щоб її просто терпіли. Будь-яка культура розглядає свої базові цінності як універсальні (якщо вона перестане це робити, то просто зникне як самостійна культура). Вона хоче, щоб з нею рахувалися. А це можливо лише на основі «політики рівної гідності та рівного визнання». Ця політика, — справедливо вважає директор Центру досліджень людських цінностей Принстонського університету Емі Гутман, — має передбачати три найважливіші умови: (1) основні права усіх громадян, включаючи свободу слова, думки, релігії та зібрань, мають бути захищені законом; (2) ніхто шляхом маніпулювання (і, тим паче, примусу) не може бути приведений до прийняття тих культурних цінностей, які представлені державними інститутами; (3) державні, офіційні особи та установи, що продукують культурний вибір, є демократично підзвітними не лише теоретично, а й практично. Лише на основі такого підходу можливе інкорпорування усіх соціально-культурних груп в істинно громадянське суспільство [2, с. 16]. Й передусім тому, що він є серйозною перепорою як для культурного націоналізму, який абсолютизує відмінності, так і для культурного імперіалізму, що їх не помічає.

Звісно, матриця полікультурної освіти на цій основі може стати реальною за умов: (1) відповідної культурної політики держави, яка проголошує підтримку самобутності кожного етносу, що дає можливість всебічного розвитку людини, ствердження її гідності в контексті життєдайних сил культури власного народу; (2) удосконалення навчальних програм закладів освіти усіх рівнів та поповнення навчальних планів такими дисциплінарними курсами, як «міжкультурна комунікація», «етнопсихологія», «критична педагогіка», «громадянська освіта», «народознавство» тощо; (3) створення нових підручників та вдосконалення існуючих, виключивши будь-які прояви пропаганди національної або культурної вищості та розпалювання ксенофобії; провадження нових методів навчання, що базується на практико-орієнтованій діяльності (культурно-ролевій, партнерсько-міжкультурній, регулятивно-спонукальній тощо).

Але усе це має бути пронизаним розумінням того, що цінності усіх проектів, ідеологій і навіть релігій, за великим рахунком, відносні. Не відносною є лише цінність самого життя. А розмаїття культур, релігій, менталітету, способів життя — це природний стан людства, який свідчить про його здоров'я. Світ утримується багатобарвністю. Його розмаїття, а не уніфікація, є важливим і цікавим. І як цілісне утворення він має функціонувати за алгоритмом доповнювальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас: монографія. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. — 382 с.
2. Гутман Е. Вступ // Тейлор Чарльз. Мультикультуралізм: «Політика визнання». — К.: Альтерпрес, 2004. — 172 с.